

/ 68

चांदोबा

वाचकांचे पान

मी गेली पंचेचाळीस वर्षे सुंदर 'चंदामामा'चा वाचक आहे. गेल्या परतीस वर्षांचे तारे अंक मी जपून ठेवले आहेत. गेली बीस वर्षे मी 'चंदामामा'त विहित आहे. लहानपणीच चंदामामात गोष्टी लेहीण्याचे भाग्य मला लाभले आहे. हा अनुभव आगळाच आहे. पणजीच्या गोष्टी, मोठ्या भीमाच्या गोष्टी, अरबी रात्रीच्या कथा, ह्या नेहमीच ताज्या वाटतात. नव्या वाचकांसाठी त्या पुन्हा दिल्या की त्यांसाठी आनंद वाटेल. 'चंदामामा'च्या माठाच्या वाढ दिवसानिमित्त हार्दिक अभिनंदन! पुढील शंभर वर्षे त्याचा प्रवास चालू राही अशी इच्छा बाळगणारा,

- रामनारायण त्रिवेदी, बनारस

बिबसे बिबसे 'चंदामामा' बारीक होत चालला आहे, हल्लीच्या गोष्टीत जगत कमी वाटते, व त्यांनीच मासिक भरलेले असले.

- शंकर जोशी, नागपूर

'चंदामामा' मध्ये आपण जी "मदंकर बाटी" घालायची कथा घेत आहोत, ती मनोत उत्पुष्कला निर्माण करते. १९६८ मध्ये आपण 'शिथिलालय' नांवाची एक धारवाहिक कथा प्रसिद्ध केली होती. कृपया ती पुन्हा एकवार प्रकाशित करावी.

- सुगुणा, बंगलोर

मी 'चंदामामा'चा फार जुना वाचक आहे. पंचतंत्र, हितोपदेश, वगैरे गोष्टी प्रसिद्ध होत असत तेव्हापासून ! श्री.पी.सी. सरकार, यांच्याही जातूच्या गोष्टी वाचलेल्या मला आठवतात. त्यांतही चित्रे हेही एक प्रमुख आकर्षण आहेच. ज्योती ती काढली, त्याची चंदामामाची शाय काढवली मालिकांच्या सध्यांच्या रूपात थोडा बवल जल्म आला आहे, पण आपण आगळी समुद्र पारंरा सोडली नाहीत, त्याबद्दल आभार! यापुढील अंक जास्त आकर्षक व चटकदार स्वरूपात समोर येतील अशी आशा आहे.

- हरदेव कृष्ण शर्मा, हरपाणा

विचित्र स्वार्थ

वेदीश्वर गांवात मालती नांवाची एक सुईण रहात होती. आजूबाजूच्या गांवातले लोक बाळंतपण करायला तिलाच बोलायत असत. आणि रगतळ्यांचे म्हणणे असे की बाळवाळंतीण तिच्या हातांत सुरक्षित असतात.

एक दिवस बाळंतपण पूर्ण करून ती घरी परतून होती. तेव्हा तिला विसनं की गांवाच्या वेरीजवळ एका झाडाखाली कांही बायका एका पालखीभोवती घोळला करून उभ्या आहेत. त्यांतल्या एकीने मालतीला ओळखून विचारले, "मालती, आपल्या जमीनदारांची सून आपल्या गांवचा विदुराश्रम बघायला आली आहे. सातच महिन्यांची गरोदर आहे. आम्हाला असं वाटतंय की ती कुठल्याही क्षणी बाळंत होईल." मालतीने पालखीत झोपलेल्या जमीनदाराच्या सुनेला लपवून सांगितले की "हो, ही लवकरच प्रसूत

होईल. हिला लवकर माझ्या घरी घेऊन या." तिने इतर स्त्रियांच्या मदतीने सुनेला घरात नेले आणि थोड्याच वेळांत मुलगा जन्मला.

वातामी कळल्याबरोबर जमीनदार, त्याचा मुलगा आणि त्यांच्या घरातली इतर मंडळी तिथे आली.

मालती जमीनदाराला म्हणाली, "सरकार, काळजी करण्याचे कारण नाही. बाळ वाळंतीण सुराज आहेत. पण आपल्या घरच्यासारख्या सोयी इथे नाहीत."

जमीनदार खुशीत म्हणाला, "तुझ्या कौशल्याबद्दल मी खूप ऐकलं होतं. पण आज स्वतः पाहिले, मी तुझ्यासाठी इथे सर्व सोईची व्यवस्था करतो. रजवेच येतच असतील, ते माझ्या सुनेची व नातवाची व्यवस्था करतील."

त्या दिवसापासून मालतीचे नशीब फळ-

मार्कंडेय जोशी

फळले. तिच्या घरांत सर्व सुखसोयी आल्या. एका आठवड्याने जमीनदाराने मालतीच्या नवऱ्याला बोलवून त्याला चार एकराचे एक शेत नक्षीर दिले.

मालतीच्या घरेन निघताना जमीनदाराची स्त्री मालतीला म्हणाली, "तू मला आणि माझ्या मुलाला वाचवलेस. जर तुला मुलगी झाली तर मी तिला माझी सून करून घेईन."

मालती हात जोडून म्हणाली, "मी माझ्या धर्माचं, कर्तव्याचं पालन करते आहे. जमीनदारांनी मला खूप मदत केली आहे. हेच मला पुष्कळ आहे आपलं नांव घेत मी सुखाने आयुष्य काढीन. मला आणखी कांही नको."

आता मालतीची प्रतिष्ठा वाढली. आता तिच्या मालकीचे एक घर आणि शेत होते.

आयुष्य आरामांत चालले होते. चार वर्षांनी तिला एक मुलगी झाली. मालतीने तिचे नाव राणिणी ठेवले.

असे दिवस लवकर गेले. जमीनदार आता म्हातारा झाला. आता त्याचा मुलगा जमीनदारी सांभाळू लागला. नातू कल्याणवर्मा चार वर्षांचा झाला. मालतीची मुलगी राणिणी हिच्या खेळाची सर्वजण स्तुती करत. त्याबद्दल वेव्हारवाच्या ब्रह्मोत्तराकाला आलेल्या जमीनदाराच्या कुटुंबाने मालती व राणिणीला पाहिले. कल्याणवर्माच्या आईने मालतीशी मोठ्या प्रेमाने गप्पा मारल्या. राणिणीला बघितल्यावर तिला आपल्या बच्चाची आठवण आली.

कल्याणवर्माची आई मालतीला म्हणाली, "तुम्ही मुलगी फार सुंदर दिसते आहे. मला माझे निर्णय ध्यायचे रम्यतंत्र्य असते, तर तुम्हा मुलीला माझी स्मृती करून घेतली असती."

तिचे बोलणे ऐकून मालती हसून गप्प बसली. कल्याणवर्माने आईचे बोलणे ऐकले. त्याबद्दल त्याने आपल्या आईकडून सगळी माहिती मिळवली. मग राणिणीला एकटे गोंदून तो म्हणाला, "मला तुमच्याशी लग्न करायची इच्छा आहे. आणि आईची पण इच्छा पुरी होईल."

पण राणिणी दबत्या आवाजात म्हणाली, "आपण जमीनदाराचे शेंखन आहात. एका सुईणीच्या मुलीशी लग्न करण्यास आपले कुटुंबीय आणि समाज कधी मान्यता देणार नाही. आपले कुटुंबीय या म्हणण्याला कडवा विरोध करतील.

त्याच्याशी तुम्ही किंवा माझे लोक टक्कर देऊ शकणार नाहीत."

काहीही न बोलता कल्याणवर्मा तिथून निवून गेला.

मला त्या जमीनदाराला ही गोष्ट जेव्हा कळली तेव्हा त्याने राणिणीची जन्मपत्रिका मागवून ज्योतिषाला दाखवली. त्यांत असे दिसले की ती महाराणी व राजमाता होईल. हे ऐकून तो चकितच झाला. त्या परिस्थितीतून बाहेर पडण्यासाठी कल्याणवर्माचे लग्न करणे हा एकच मार्ग आहे असे त्याला वाटले. म्हणून तो दुसरी एखादी योग्य मुलगी शोधायला लागला.

पण तेव्हाच अचानक एक वाईट गोष्ट घडली. कल्याणवर्मा काही जवरीच्या कामासाठी राजधानी बाहेर गेला होता. तेव्हा अचानक बारळ येऊन बिजा कडकडायला लागल्या आणि जोराचा पाऊस सुरू झाला. त्याच्याजवळच बीज पडली. आणि तो ब्रेझ हळुन घोंघ्यायघन खाती पडला. त्याला घरी आणले. पण बिजेच्या धक्याने त्याची दृष्टी गेली. वैद्यांनी त्याला तपासून सांगितले की अशाच तऱ्हेची कुठली अनपेक्षित गोष्ट जर घटत बडली तर याची दृष्टि परत मिळू शकेल. जमीनदाराच्या सर्व कुटुंबावर दुःखाची छाया पसरली.

या घटनेच्या दुसऱ्याच दिवशी जमीनदार कल्याणवर्माला म्हणाला, "कुठल्या मुहूर्तावर तुम्हा आईनी तोंड उघडले, कुणास ठाऊक, असं वाटतंय, की तुम्हां लग्न त्या सुईणाच्या मुलीशीच चांदोका

होणार. ब्रह्मदेवाने पण तसंच तिहीनेलं दिसतंय. मला हे पण कळतंय की तुला देखील तिच्याशीच लग्न करायचंय. तुम्हा या असहाय्य परिस्थितीत जी तुम्ही बोंगली काळजी घेईल, अशाच पत्नीची तुला गरज आहे. तुला तिच्याशीच लग्न करायचे असेल तर आमची काही हरकत नाही."

"जशी तुमची इच्छा असेल तसंच होईल," कल्याणवर्मा म्हणाला. ही गोष्ट मालतीला कळली तेव्हा ती राणिणीला म्हणाली, "मुली, ते जमीनदार असले तरी तिथे तू जावीस असं मला वाटत नाही. तुला एका आंधळ्याची वायको म्हणून मी बघू शकत नाही. म्हणून या लग्नाला माझी परवानगी नाही."

आईचे न ऐकता राणिणी म्हणाली, "आई, आपण लहान, गरीब माणसे आहोत. जमीन-

दारांची इच्छा नाकारली तर त्यांची नाराजी पत्करावी लागेल. या लक्षाला माझी मनापासून सज्जता आहे."

ही बातमी समजताच जमीनदारांकडील मंडळी थाटामाटाने माततीकडे आली, जेव्हा साडी व दागिने घेऊन कल्याण वर्माची आई रागिणीच्या खोलीत आली, तेव्हा तिने डोळ्यांवर पड्टी बांधलेली पाहून ती चकितच झाली. कल्याण वर्माची आई तिला काही म्हणण्याआधीच ती धीटपणे म्हणाली, "ज्या लोकांना माझे पती पाहू शकत नाहीत, त्यांना मी पण बघणार नाही. मी जमीनदारांच्या वंशाशी नाते जोडते आहे. मी देवी गांधारीला आपला आदर्श मानले आहे."

जेवढे लोक तिथे आले त्या सर्वांनी रागिणीच्या

या धाडसाची स्तुती केली. तिचा हा निर्णय जमीनदारांच्या कुळाला साजेसाच आहे. परंतु म्हणतारा जमीनदार रागिणीच्या या निर्णयाने अर्थ चांगला जाणत होता, आशियांद देशाच्या विभिन्नाने तिला एकटे सोलवून तो म्हणाला, "रागिणी, तू चांगली हुषार आहेस. तू एक सामान्य घरतली आहेस. आंधळ्या कल्याण-वर्माच्या पत्नीच्या रुपांत मी त्याच्यासाठी एक सोलकरीण मिळवू पहात होतो. पण डोळ्यावर पड्टी बांधून तू लोकांच्या दृष्टीने एक पतिव्रता बनली आहेस. मला कळतंय की तुलापण पतीसारख्याच जमीनदारांच्या घरांतल्या सर्व सुखसोई हव्या आहेत. माझ्या दृष्टीने तू स्वार्थी आहेस. तरी सुद्धा हे इतर लोक तुला पतिव्रता

समजतात. पण तुझ्या या विचित्र स्वार्थाचा गैरउत्प्रेरणा काढायचे धाडस ते लोक करू शकणार नाहीत. असो, मी तुझे मनःपूर्वक स्वागत करतो."

रागिणी उत्तरादाखल म्हणाली, "शिविष्य काळातच आपल्याला कळेल की कोणाचा स्वार्थ विचित्र आहे. आपण माझा सूनू म्हणून स्वीकार केल्या बदल मी पदा आपली कृणी राहीन."

रागिणी आणि कल्याणवर्माचा विवाह झाला. दोन महिन्यांनी पुन्हा एक बिम्बस मुलधार पाजल पडला. किंवा कदाचित होत्या. कल्याण वर्मा घरांत तिथे बसला होता, तिथूनच जवळच्या आंब्याच्या झाडावर वीज पडली, तो एकदम जोरात ओरडला आणि वैशुद्ध होऊन खाली कोसळला.

ही गोष्ट कळताच घरांतली मंडळी पळत तिथे आली. कल्याणवर्माने जेव्हा डोळे उघडले तेव्हा समोर त्या अस्सलेल्या रागिणीकडे बघत तो आश्चर्याने म्हणाला, "अरे, मला पुन्हा दिसायला लागतंय. एका विजेने माझी दृष्टि गेली तर दुसऱ्या

विजेने ती परत आली. रागिणी एक सांगू! तू त्या बिनशीपेक्षां आज आणखी जास्त सुद्धा विसते आहेस. खरंच, मी इतका सुखांत कधीच नव्हतो."

हे ऐकून रागिणी मंद हंसत म्हणाली, "मी सुंदर आहे की नाही ते मला काही माहित नाही. पण आपल्या हृदयाचे सौंदर्य मनोहारी आहे. जेव्हा तुम्ही मला अधिगत तेव्हापासून तुम्ही माझ्याकडे अपार प्रेम करत आहात. माझ्याशीच लग्न करण्यासाठी तुम्ही जे प्रयत्न केलेत, ते मला लाखमोलाचे आहेत. आपले माझ्यावरचे हे कृण मी कधीच फेहू शकणार नाही."

कल्याणवर्माने मोठ्या प्रेमाने तिला जवळ घेतले. रागिणीच्या विश्वासा बसला की रागिणीच्या पातिव्रत्यामुळेच कल्याणवर्माची दृष्टी परत आली. सगळे तिला एक प्रतिष्ठित व आदरणीय स्त्री म्हणून मान देऊ लागले, तिच्या आगमनामुळे जमीनदारांच्या घराण्याची प्रतिष्ठा वाढली.

चांदोबा

मदोवर केशव व जयमल्ल जाताना दिसले. एका खडकावर उभे राहून सैनिकांनी ओरडून विचारले, "अरे म्हातान्या, त्यांना कुठे नेतो आहोस?"

केशवच्या पित्याने सैनिकांना न ज्ञानमगता उत्तर दिले, "अरे, या दुष्टांना मी राजगुरूच्या जवळून वकीस मिळेल म्हणून घेऊन जातो आहे. माझे इनाम तुम्ही दणदावला बघात तर याद द्या! तुम्ही आल्या बाटेने मिळून जा बघो!"

"मगधला टेकला आहे म्हातारा, पण तरी-देखील पोराची हात कांही घुठार नाही अजून!" असा घुरगुटून सैनिक मागे वळून राजगुरूच्याकडे परत जाऊ लागले.

भयंकर घाटोबद्दलची माहिती जाणून घ्यायची राजगुरूला उत्सुकता होती, तरीही त्याने विचार केला की हे शिष्य भेटले की त्याचाचगीत झळ-दंडीकडे चौकशी करणे योग्य ठरेल; कारण यांच्यातमोर ले खोटे बोवू शकणार नाही.

सर्व प्रथम मांजिकाची घमंड उतरव्यायची अन्ना राजगुरूने मनोमन निश्चय केला होता.

त्याने सेनपतीला बोलावून सांगितले, "रा-

जगुरूदंडीचे वारपणम मोठे आणि ठकुर नसतं. टांगून देतात. बांधून, त्याला मोगरच्या बेशीपयंत आडले त्या. आधी एक सैनिक पाळवून दवडी पिटतपायला सांगा, की मांत्रिक पकडला गेला आहे. म्हणून आजच्या दिवस साजरा करायला हवा. त्यानंतर दोघा सैनिकांना त्याच्या नुतेवर पळारेकरी म्हणून बाबायला रांगा."

राजगुरूच्या आज्ञेप्रमाणे सैनिकांनी ब्राह्मदंडीचे हातपाय बांधले. नंतर एक जाड सोटा ते घेऊन आले. त्यांनी ब्राह्मदंडीला हातपाय बांधून त्या सोट्यावर टांगले, आणि दीन्ही टोंकाना दोनदीन सैनिकांनी तो सोटा खांब्यावर वेतला व ते पहाडा-वरून खाली उतरून नागले. ब्राह्मदंडीचे शरीर हिर-पकला ठेगे आणि तो त्यागुळे कळकळून ओसळत होता. "अरे ऊमठ पैला, तू उपासकांचा नवगुरू आहेस. माझा आग्रही किती अपमान करवणार आहेस रे?"

राजगुरू संतच पायध्याशी बांधलेल्या त्याच्या शोडवाकडे जाऊ लागला. (अमरी.)

वेताळ कथा

शिवालय

निरुचयाचा महानेर राजा विठ्ठलमार्थ पुन्हा ज्ञाहाप्रवळ गेला. त्याने राज खाली उतरवले आणि खांब्यावर घेतले. नंतर तो वेदमीष्टमार्थ स्वशानाच्या बाटेने जाऊ लागला. तेथे प्रेतांत सपनेच्या वेताळाने म्हाटे. "राज, या शीषण अंधारात तुफुटे दाशा आहेस? तुझे इच्छित ठिकाण तुला महीत आहेक? तुला प्राहून मला शंकायेत की तू रापयस्त असावास, म्हणून विरगहीन होऊन अला तैरतैर पिततो आहेस. अक्कूची नेळ मेळेली नाही, योग्य मार्ग निवड, नाहीतर जीव नांवाच्या तरुणासारखी तुम्ही गत होईल.

तो गुणसंपन्न, अत्यंत शुू व घाडसी होता. या गुणांपुळे त्याने एक महान कार्य केले, वण अहंकाराच्यापोटी त्याने त्याचे

फरित गम्यवले. ज्या ध्येयासाठी तू इतके कठोर परिश्रम करतो आहेस, त्याचे फळ तुला मिळाले तर ते घातवू नकोस. त्यासाठी तुला सावध करण्यासाठी म्हणून मी त्या तरुणाची, शिवची कहाणी तुला सांगतो ती नीट ऐक." आणि बेताळाने पुढील गोष्ट सांगितली.

सुगंधीपुर गांवालगत एका उंच पर्वतावर एक प्रशस्त मंदिर होते. पण त्या मंदिरात कोणता देव आहे, हे लोकांना माहीत नव्हते. कारण त्या पर्वत-शिखरावर जायला मार्गच नव्हता. कडेकपारीप्रघे काटेरी झाडी, वृक्ष, व विषारी सर्प, भरपूर होते.

त्या गांवात शिव यांचा एक वीस वर्षांचा तरुण राहात होता. तो मोठा झाला तेव्हाप्रभूत तो भक्तांच्या गोष्टी ऐकत असे. लेखन-वाचनाची देखील त्याला गोडी होती, तो दुशाष्ट होता, व

अत्यामान्य धाडसी होता. पर्वतावरच तो मंदिर व तिथला देव पाहण्याची त्याला तीव्र इच्छा होती. एकदा त्याने ही इच्छा आईजवळ नोतून दाखवली. ती एकरम धावरून म्हणाली, "बेटा, हे साहस मात्र करू नकोस. आपल्या गांवातल्या शिवालयाच्या बैराग्याने तिथे जाऊचे धाडस केले, आणि त्या प्रयत्नांत त्याचा एक डोळा गेला."

दुसऱ्याच दिवशी शिव त्या बैराग्याला जाऊन भेटला. तेव्हा बैराग्याने त्याच्या खांद्यावर गोपटीत म्हटले, "त्या पर्वताच्या शिखरावर पोचणे हे कांही सोपे काम नाही, मी तिथपर्यंत पोचलो, परंतु एका रात्रीत यक्षाच्या शापामुळे माझा एक डोळा गेला. पण तिथे जायचं कसे ते मी तुला सांगू शकतो, तुझा नशीब चांगला असेल तर पुढे सगळं ठीक होईल."

बैराग्याची भेट झाली ही गोष्ट शिवने आई-पामून लपवून ठेवली. एका आठवड्यानंतर सकाळी उठून तो त्या मंदिराकडे जायला निघाला. महादेवाला प्रिय अशी बेलाची पाने त्याने बरोबर घेतली.

बैराग्याने सांगितल्याप्रमाणे एका दगडावर महाशियाची लिंग रूपरेषा कोरलेली होती. त्या ल्पाला शिवने बंढत केले व बेलाची पाने त्या मूर्तीच्या पायाशी थोडा वेळ ठेवली. नंतर ती पाने उचलून त्याने आपल्या डोक्यावर ठेवली. त्या पानांच्या प्रभावामुळे त्याला झाडांचे काटे टोचले नाहीत व विषारी सर्पही त्याच्याजवळ आले नाहीत. हे गुपित बैराग्याला मोठ्या मुष्कीळीने

समजले होते व ते त्याने शिवाला सांगितले होते.

दुपार होईपर्यंत शिव अर्धा पर्वत चढून गेला. तेथेथेथेत त्याला दगडावर छिन्नीने टोकल्याचा आवाज ऐकू आला. शिवने त्या दिशेला वळून बघितले. कुणीतरी दैवी पुरुष छिन्नीने दगडातून शिवलिंग कोरण्याचा प्रयत्न करीत होता. त्या पुरुषाच्या अंगावर किमती वस्त्रे व आभूषणे होती. पण त्याच्या हातून कोरताना त्या दगडाचा चिरा पडत होता. बैराग्याने ज्याच्याबद्दल सांगितले, तो हाच वक्ष असला पाहिजे, हे शिक्क्या वक्षांत आले. तो हळूहळू त्या यक्षाजवळ गेला आणि त्याने त्याला नम्रतापूर्वक नमस्कार केला.

यक्षाने शिवच्याकडे रागाने बघितले आणि म्हटले, "तू एक सामान्य मानव - भाइयाजवळ येण्याची तुझी हिंमतच कशी झाली? मी यक्ष आहे. तुझ्यासारखाच एक बैरागी माझ्याकडे आला आणि माझ्याकडून शापग्रस्त झाला. तुझ्यासारखी माणसे इकडे येऊ नयेत, आमच्या पूजेत व्यत्यय येऊ नये, म्हणून आम्ही ही याद दुर्मि करून ठेवली. तरीही, तू झेपेकरा पोचलास? तुला माहीत नाही, झामुळेच त्या बैराग्याचा एक डोळा गेला."

शिवने विटाईने सांगितले, "यक्षमहाराज, ज्या बैराग्याने आपल्याला शाप दिला, त्यानेच मला सांगितले की यक्षदेव शिवममवनाचा अनांद करत आहेत. त्यांच्याकडून केवढा अनर्थ होतो आहे. फार फार पूर्वी एक आदिवासी यक्षांवर शेका करायला आला होता. लिंगाच्या

आकाराचा एक मोठा दगड त्याला दिसला. त्याने त्या दगडात पुले बाहिली आणि शिव, महाशिव, अमर जप करीत मान खाली घासून तो प्रार्थना करू लागला. आपल्या यक्षांनी ते पाहिले आणि त्याला ते म्हणाले, "जरे अे मुखां, तू दगडाची पूजा करतो आहेस आणि जप मात्र करतो आहेस. शिवाच्या रावाचा हा तर आदीच चुकीचा उपचार आहे." असं म्हणत त्यांनी तो दगड फोडून टाकला आणि त्या आदिवासी माणसाला निश्चून पळवून लावले. शिव आणखी कांही मोलण्यापूर्वी, यक्षाने त्याला थांबवून म्हटले, "ज्या यक्षाब्याबद्दल तू सांगतो आहेस, त्यांत मीही एक होतो. माझ नाव यक्षाधन आहे. याच्याकडून जास्त महत्वाचा येगळाच विषय आहे. आम्ही त्या आदिवासीला पळवून लावले,

त्यानंतर लगेच गंभीर स्वरांत महाशिवाने आवाज म्हाळ, "माझ्या निष्ठाप भक्ताला तुम्ही सत्कारलंत, त्याला ध्युन फलवून लावलंत, आणि हा तुमचा मोठाच अपाध आहे. एवढंच नव्हे, तर माझ्या ज्या स्वाची तो पूजा करित होता, तेही तुम्ही फोडून टाकलंत. तेव्हा आता तुम्हीच माझं अंजं मंदिर ह्या पर्वतावर बनवा आणि त्या मंदिराच्या गर्भगृहांत जसे एक शिवलिंग स्थापन करा की ज्यांत कुठेही चौर नाही. माझ्या कोणा निःस्वार्थी भक्ताच्या हातून हे अमंश्य होऊ शकेल. हे काम पूर्ण होईपर्यंत हा पर्वत सोडून तुमच्यापैकी कुणालाही फल यक्षलोकांत जाता येणार नाही."

शिवने आज्ञार्थ वारुन विचारले, "यक्षमहाराज, जसे चौर नसलेले लिंग बनवणे इतकं कठीण आहे का?" जाणजी असहाय्यता व्यक्त करीत यक्ष

म्हणाला, "आम्ही मंदिर तर बांधलं, पण निर्दोष शिवलिंग मात्र अद्याप बनवता आलेले नाही. तू स्वतः आलेन ना, ह्या शिवलिंगाचा देखील तडे पडत आढेतच!"

यक्ष चक्रीत असलेल्या शिवलिंगाकडे शिव थोडा वेळ निरखून बघत राहिला. नंतर त्याने हात जोडून शिवभगवानाची प्रार्थना केली ये म्हणजे, "हे महादेवा, आम्ही सामान्य माणसे, भक्तीभावाने आपली प्रार्थना करतो. आमच्याच गांवातले नव्हेत, तर इतर अनेक भक्त आपली पूजा करायला मिळायो, आपली सेवा करायला मिळायो म्हणून तडफडत आहेत. कुणाच्याही मध्यस्थीशिवाय आपण स्वतः या मंदिरात आपली प्रतिष्ठापना करावी ही विनंती."

तुमच्याच क्षणी ते चिर पडलंले शिवलिंग फलरस झाले, त्याची यशा चमकयला नसली, आणि बघतबघता ते अदृश्य होऊन गर्भगृहांत त्याची आपोआप स्थापना झाली.

शिव य पक्ष श्रावतच मंदिरात गेले, पर्वतावर वेवढे सगळे यक्ष होते, ते तिथे आले, आणि सर्वांनी मिळून वेवावर अभिशेक केला.

नंतर यशोधन यक्षाने शिवची माहिती आपल्या इतर यक्षबंधूंना सांगितली. नंतर बक्ष शिवकडे बळून म्हणाला, "महाशिवभक्तांची तुम्ही भक्ती अपार आहे. यक्षुदे शिवालयची देखभाल यक्षणाची जबाबदारी तुला पार पाडती पाहिजे."

शिवने स्पष्ट उतां दिले, "आपल्या या औदार्यबद्ध प्री आपला अपारी आहे. जे यक्ष

आपला निर्माण केले जाहे, त्या मंदिरात सर्वांना प्रवेश मिळण्याचे सौभाग्य प्राप्त असावे. ज्या वेळालाचो छेळा आपल्या शापाखुले येता, त्याला पुन्हा रक्षी प्राप्त व्हावी असे आणण करावे. पण मंदिराची जबाबदारी खांबाळण्याचे काम माझ्याकडून होणार नाही. मला घरी परत जाण्याची अनुमती द्यावी." असं म्हणून शिव तिथून निघला.

येताळजे कहाणी सांगितल्यानंतर राजा विद्वामार्ता म्हाले, "राजर्, मंदिरामधे वंक्षाना शिवलिंगाची स्थापना करता आली नाही, ते काम शिवने केले. मंदिराची जबाबदारी त्याच्याच सोंपव्ही, पण ती इच्छा त्याने माननी नाही. त्याने मंदिरात शिवलिंग स्थापन केले म्हणून तो स्वतःला इतका मोठा समजायला लागला की काय? त्या क्षणी त्याची बुद्धी पिरली होती की काय? तिथे त्याचा स्वार्थ तर आड आला नव्हता ना? माझ्या या शंकांची उत्तरे तुला माहीत असूनही तू गुप्य राहिलाय, तर तुझ्या मस्तकाची शंभर टाकले होतील."

विक्रमाकनि उत्तर दिले, "शिव नातवयांतच

भक्तीच्या कथा पैकत होता, त्यांना वाचन-लेखनात रुची होती, म्हणूनच तो पर्वतावर चढू शकला. बरी तिथे जायला इतर लोक पावले होते, तरी त्याची निःस्वार्थी भक्ती होती म्हणून त्याच्या हातून शिवलिंगाची प्रतिष्ठापना झाली. त्याच्या डोळ्यातमोर ही अपूर्व घटना घडवी, त्यामुळे त्याच्या मनांतला भक्तीभाव आणखी वाढला.

आध्यात्मिक विषयांत जास्ती अभ्यास करण्याची त्याची इच्छा प्रबळ होती. त्यामुळे मंदिराची देखभाल करण्यापेक्षा तो अभ्यास त्याला जास्त महत्वाचा वाटला. अशा भक्तांना बुद्धिमांथ किंवा स्वार्थी रक्षी कधी येत नाही महाशिवला एकदा ब्रह्माची तीव्र इच्छा होती, ती पूर्ण झाली, तेव्हा त्यानंतर तिथून निघून जाणे हे योग्यच होतं. मानवाच्या कल्याणावरील प्रयत्नांची शिफरत, ही कायम जोडलेली असते."

राजाचे मौनभंग करण्यांत सफल झालेला येताळ पुन्हा शब्दासहित अदृश्य झाला आणि झाडावर जाऊन बसला.

(सुभद्रादेवीच्या त्यानेवरून)

भारताचा झरोका

वृक्षांचा विवाह

श्री. नरवृक्ष, वय ६० वर्षे, यांचा शुभ विवाह कुमारी नीम, वय २५ वर्ष, हिच्याशी पारंपारिक पद्धतीने झाला. मध्य केंद्रमधल्या तेंकुरिली इथल्या शिवमंदिराच्या आवारात ही झाली आहे. पुजाऱ्याने मंदिरातले तैल कढाव्या झाडवर शिंपडले आणि केंद्रमधले नवरदेव नेस्तात, तराले पांढरे, धोतर झाडाला नेसवले. नीमच्या झाडाला लाल रेशमी लाई नेसवली गेली. मुद्दूचाची वेळ झाली, तेव्हा पुजाऱ्याने सोन्याचे मंगळसूत्र त्या नीम झाडाभोवती बांधले. जपलेल्या सर्व भाविकांनी त्यावेळी बेथळणाने आत्मगत गर्जत ठेवला.

मस्तकावेगळे पुतळे

तमिळनाडूमधल्या तेल्लोर विव्हातल्या खेड्यांमधे पाहणे केले की मस्तक नसलेले पुतळे पाहून ते आश्चर्यचकित होतात. हे पुतळे देवीच्या देवळांमधून मिळतात. उत्तरवाच्यावेळी माव या थंडीवर डोंघी ठेवली जाताना, जा हे पुतळे संपूर्णारथेत अत्ते ते ता गांवावर पूर किवा आगीसारखे संकट येऊ शकते असा त्यांचा समज आहे. अर्जुनाचा मुलगा भरताने याचे हे पुतळे आहेत. त्याने आपल्या जिवाचे दान देऊन कुरुभोवावर पादवांचा विजय होण्यास प्रयत्न केलेली होती. मरणाने त्याचे पुतळे मस्तकाशिवाय देवनेने आहेत.

हिमाचल प्रदेशांतील एक लोककथा

होन भाऊ

आपल्याला जर कुणी असा सांगितले की दानचंद्र नांवाचा एक राजा होता, तर आपण तो झाली आणि शहाणा आहे असे समजू, पण चित्रपुचा हा राजा ह्याच्या बरोबर उलट होता. त्याला आपल्या प्रजेने शेती करणे, विहिरी खोदणे, इतके बांधणे, मुक्तीच पसंत नव्हते. त्यामुळे लोकांना खासला धान्य नव्हते. प्यायला पाणी नाही, प्रवारासारखी डोंगरांच्या पार करून काढ्या-कुठ्यांतून वाट काढायी लागत असे. असे असूनही राजा घराघर, शेती, दुकाने यावर कर बसूल करत असे. लोकांना राजाचा राग येत असे पण काय करणार? संध्याकाळी पिंपळाच्या पारावर बसलेल्या लोकांतला एक जण म्हणाला, "हे सगळे कुठे जाऊन पोचणार आहे कोण जाणो!"

"पुराती तक्रार करण्यात काय अर्थ आहे?" सगळ्यांनी आवाजाच्या दिशेने माना वर केेल्या. दानचंद्रचे वडील अनुवचंद्र ह्यांच्यासाठी लढाया वदलेला कुंजीवाल बोलत होता. आपल्या लढायांमधून हा काही मार्ग काढेल का, या अंगाने ते त्याच्याकडे पाहू लागले.

"आपण काहीतरी केलं पाहिजे" कुंजीवाल विचारपूर्वक बोलत म्हणाला. हा वीर अनुवही दोंगरी सिंहासारखा शक्तिवान आणि मजबूत होता. तरीही तो मितभाषी व सौम्य व्यक्तिमत्त्वाचा होता. लोकांना त्याचा आदर घेऊन चांदोबा

होता. ते आता आग्नेने त्याच्या चोहे चाकळे पाहू लागले.

"प्रथम आग्ने कर देण थांबवू कर वसुलीसाठी आलेल्या अधिकाऱ्याला रिकाम्या हाती परत पाठवू, वधू राजा काय करतो ते,"

"हो, हो." सगळे म्हणाले. इतके दिवस गण बसलेल्या त्या सर्वांना आता जोर घडला होता. "तो जर गेला नाही तर त्याला चांगले बदकून काढू"

सुदैवाने त्यांच्यावर तशी बेळूच आली नाही त्यांच्या वेताचा सुगावा लागल्यामुळे राजाने

कराधिकाऱ्याच्या ऐवजी आपले सैनिकच युद्धासाठी त्यांच्या गांवी पाठवले.

सैनिक गांवाच्या वेशीवर पोचले असून राजाच्या येण्याची वाट बघत आहेत, ही गांवकऱ्यांनी आणलेली बातमी ऐकूनही कुंजीलाल काही अस्वस्थ झाला नाही. त्याने असा विचार केला.

"मी माझ्या भावाची मदत घेईन, आम्ही दोघे मिळून राजाला सहज हरवू."

पण कीर्तिलाल हा भिऱ्या स्वभावाचा होता. जेव्हा त्याला भावाच्या भेटीमागले कारण कळले, तेव्हा तो उत्तरादाखल म्हणाला, "माफ कर. सध्या माझी तब्येत चांगली नाही आणि वैद्यांनी मला पूर्ण विश्रांती घेण्याचा सल्ला दिला आहे."

कुंजीलालला ह्या गोष्टीचे आश्चर्यही वाटले

नाही किंवा तो निराशही झाला नाही. त्याने गांवातल्या तरुणांना गोळा केले आणि तो राजाच्या सैनिकांशी युद्ध करावला गेवा, सुदैवाने गांवकऱ्यांची संख्या सैनिकांपेक्षा जास्त होती. गांवकऱ्यांनी शीथने लढून राजाचा पराभव केला.

जेव्हा विजयी गांवकरी परतले, तेव्हा स्वागताला कीर्तिलाल सर्वांच्यापुढे हजर. तो आपल्या भावाला म्हणाला, "कुंजीलाल, मला खांच तुझ्याबरोबर यायचं होतं पण वैद्यांचे सांगणे कसे टाळणार? पण तू आणलेल्या लुटीतला वांटा मला दे ना, मी तुला लाडका भाऊ ना?"

कुंजीलालला भावबरोबर भांडण करायचे नव्हते म्हणून त्याला लुटीतला काही थोडा भाग देऊन त्याने त्याची स्वतःगी केली.

कुंजीलालच्या लौकरच लक्षात आले की राजा ज्ञानचंद्र आपल्याला फार दिवस या विजयाचा आनंद मिळू देणार नाही. तो आपल्याला शिक्षा करायची संधी शोधेलच. त्याला स्वतःची चिंता नव्हती पण आपल्या बरोबर बायकोची, गंगादेवीची, काळजी वाटत होती.

तो एक दिवस तिला म्हणाला, "गंगा, मला शिक्षा घेण्यासाठी राजा मुला काहीतरी कायदेशर करेल. अशी मला भीती वाटते. म्हणून मी काही दिवसांसाठी डोंगरातल्या एका गुहेत तुझ्या रहाण्याची व्यवस्था करणार आहे. जेव्हा सगळे सुखीत, पूर्वीसारखे होईल, तेव्हाच मी तुला परत घेऊन येईन."

त्याच्या लाडक्या बायकोला त्याला एकटं

सोडून जायचं नव्हतं. ती म्हणाली, "तुम्ही राजाची क्षमा कां नाही मागत? माझी खात्री आहे तो तुम्हाला माफ करेल आणि सगळे विसरेल."

कुंजीलाल म्हणाला, "नाही गंगा. ते कधीही होणार नाही. आपला राजा तला गाही तो गरीब गांवकऱ्यांना करार त्रास देतोय ते बघितलं नाहीस का? तो त्याचे बागणे सुधारपर्यंत मी त्याच्याशी लढेन."

आपल्या नयऱ्याचे मत बदलणे शक्य नाही, तेव्हा त्याच्याशी याद नको असा विचार करून तिने पुष्कळ दिवस पुरेल एवढे अस्वास्थ्य बरोबर घेतले, आणि ती कुंजीलालबरोबर डोंगरावरच्या गुहेत जायला गेली. गुहेत तिची व्यवस्था लावून परत जाला कुंजीलाल तिला म्हणाला, "गंगा, असला मुलगा पण शूर योद्धा होईल. आणि मोठा झाल्यावर राजाशी लढेल बाबतं नकोस. मी तबकऱचे परत येईन." असं म्हणून जड अंतःकरणाने त्याने तिचा निरोप घेतला.

थोडक्याच दिवसांनी राजाचा दूत कुंजीलालला घेतला. राज्यातील दुष्मन्या भागातले बंड मोडायच्या कामी त्याची मदत हवी होती. त्याबरोबर असा निरोप होता की "तू बशरजी झालस तर तू आणि तुझ्या गांवाला कायमची करमाफी मिळेल."

द्यावर जरी फारसा विश्वास नव्हता तरी कुंजीलालने गांवसाठी राजाची मदत करण्याचे ठरविले. पुन्हा एकदा त्याने आपल्या भावाला बरोबर येण्याची प्रेरितली केली. कीर्तिलाल बरोबर येण्यास तयार झाला म्हणजे जर विजय मिळाला तर त्या बदल्यात राजाकडे काहीतरी बक्षिरा मागत येईल, दोघे भाऊ आणि सैनिक बंडाच्या चांदोबा

ठिकाणी पोचणार, शेतकऱ्यांत अचानक कीर्तिलाल तब्येत बरी नसल्याचे नाटक करून मागे फिरला.

कुंजीलालने त्याला परतण्यास सममती देऊन तो एकटाच बंड मोडण्यास पुढे गेला. त्या गांवातल्या ज्येष्ठ लोकांनी कुंजीलालबद्दल आणि त्याने त्याच्या गांवातल्या लोकांचे प्रेम कसे मिळवले, याबद्दल ऐकते होते. त्यांनी वेशीवर त्याचे स्वागत केले. कुंजीलालने त्यांना वचन दिले की त्यांनी त्यांचे बंड थांबवले, तर राजा त्यांना बास देणार नाही आणि पोच्येरीतीने राज्य करेल अशी तो व्यवस्था करेल. गांवकऱ्यांना कुंजीलाल दिलेला शब्द पाळेल असा विश्वास

वाटला म्हणून त्यांनी राजा विरुद्ध केलेले बंड मागे घेण्यास होकार दिला.

लढाई, रक्तपाताशिवाय आपण बंड मोडले, म्हणून कुंजीलाल आनंदात होता. राजवाड्यावर जाऊन राजाला ही बातमी देऊन पुढे जावे असे त्याने ठरविले. बाटेत त्याला बाट बघत थांबनेला किर्तीलाल दिसला. "तू घरी का नाही गेलास?" त्याने विचारले.

"त्या गांवातले लोक तुला त्रास देतील अशी मला भीती वाटत होती. म्हणून गरज पडली तर तुला मदत करायला मी इथे थांबलो होतो." कुंजीलालला खरे कारण माहित होते. "माझ्या-बरोबर राजवाड्यात चल. मी बक्षिस घ्यायला चाललो आहे." तो म्हणाला.

"हो, हो. मी तुझ्याबरोबर येतो ना. राजाने

जर तुला जख्मवाहीर दिशे तर ते घेऊन जायला मी बरोबर असायला पाहिजेच की!"

राजाने दोघा भावांचे अगदी कंठभरणे स्वागत केले. तो फक्त म्हणाला, "तुम्ही थोडे दिवस इथे रहा आणि दरबारात खजू चहा. माझ्या दरबारात आता लढबय्ये नाहीत."

या दोघा भावांचे फारसे सख्य नाही असे कळताच राजाने किर्तीलालकडे एक दूत पाठवला. "राजाने सांगितलेले काम फक्त झाले तर राजकन्येला हात तुझ्या हातांत देईल" असे राजाचे म्हणणे होते.

ते काम किर्तीलालला खडबडून होतं कारण दोघे भाऊ एका खोलीतच सोपत होते. असे कुठे काम करून तो राजाला त्याच्या बचकाची जातवण करून घ्यायला गेला. तेव्हा राजाने त्याला धक्का दिला. तो म्हणाला, "ज्याला आपल्या भावांचे एक कणभरही प्रेम नाही, अशा माणसाला कोण आपली मुलगी देईल? तू केलेल्या गुन्यानद्वारे तुला शिक्षा देणेच योग्य होईल, जरी तो गुन्हा माझ्या सांगण्यावरून होता तरीदेखील!"

राजाने त्याला तुरुंगात टाकायची आज्ञा केली. इकडे कुंजीलालचे जंगी स्वागत करण्यासाठी बाट पहाणाऱ्या गांवकऱ्यांना तेव्हा कुंजीलालच्या भावांचेच त्याची हत्या केल्याची बातमी समजली तेव्हा मोठा धक्काच बसला. राजाने किर्तीलालला शिक्षा केली हे न्याय्यच होतं अस त्याला चाटलं.

गंगादेवी हॉंगरातल्या गुहेत राहून आपल्या नवऱ्याची वाट पहाताना दिवसाचे आठवडे

आठवड्याचे महिने, महिन्याची वर्षे झाली. कुंजीलालची कांहीच खुजाही कळली नाही म्हणून तीही काळजीत होती. गांवकऱ्यांना तिचा ठावठिकाणा माहित नसल्याने तिला मुलगा झाला आहे, हे देखील त्यांना माहित नव्हते.

गंगादेवी आपल्या मुलाचा वाढवू लागली. त्याचे नांव तिने वज्रलाल असे ठेवले. जवळच्या एका गुहेत एक मुनी खूप दिवसांपासून तपश्चर्या करताहेत हे त्या दोघांनाही माहित नव्हते. त्या मुनींना काही वैवी शक्ती प्राप्त झाल्या होत्या. एका लहान मुलाला गुहेजवळ खेळताना पाहून त्यांना आश्चर्य वाटले. मुलगा त्यांना आपल्या आईकडे घेऊन गेला. तिने आपल्या पतीची सर्व हकिगत त्यांना सांगितली.

तेव्हा मुनींनी आपल्या दिव्यशक्तीने कुंजीलालचे काय झाले हे शोधून काढले. त्यांनी गंगादेवीला धीर देऊन सांगितले, "तुझ्या मुलाला मी स्वतः विद्या देईन आणि वडिलांच्या मृत्यूचा बदला घेण्यासाठीही तयार करीन."

तोपर्यंत गंगादेवीने आपल्या मनाशी असे ठरविले होते की आपल्या मुलाला कोणत्याही वेळचा साहसात पडू थांबचे नाही. पण मुनींनी वज्रलालला असा एक कोट दिला की जो घातला की चालणारा अदृश्य होईल. आपल्या आईचा आणि मुनींचा आशीर्वाद घेऊन वज्रलाल कांही अडचण न येता राजवाड्यात पोचला.

राजाला कुटून आवाज येतो आहे ते समजत नव्हते. तो आवाज म्हणत होता "ज्ञानचंद्रा, तुझ्या सुटकेचा दिवस उजाडला आहे. तू, अन्यायाने माझ्या वडिलांची हत्या त्यांच्या चांदोबा

भावाकडून करविलीस. तुझ्या मारेकऱ्यापेक्षाही शंभर पटींनी तुझा गुन्हा मोठा आहे."

"तू कोण आहेस? आणि कुटून बोलतो आहेस?" धाधरत्या आवाजात ज्ञानचंद्राने विचारले. "तुला ते माहित असायची जरूर नाही." आवाज म्हणाला. आणि दुसऱ्या क्षणी राजा मरून पडला.

मग वज्रलाल आईकडे परतला. मुनींनी सांगितले की आता गांवाकडे परत जाण्याची वेळ झाली आहे. मुनी गांवकऱ्यांशी बोलले. सगळ्या गांवात तरुण वज्रलालला आपला नवा नायक मानले.

आळस घालवून माझ्याकडून काव्य लिहून घेईल तोपर्यंत मी वाट पाहीन."

इतक्यात तेज नावाचा एक योगी त्या गावात आला. त्याचे म्हणणे होणे की आळस, दिलेपणा हा मनुष्याला शाप आहे. गांवात सगळीकडे, हा योगी आळस घालवतो, अशी बातमी पसरली. रामशर्माचे मित्र रामशर्माचा पेऊन त्या व्याकडे गेले. होजेने रामशर्माला खूप वेगवेगळे प्रश्न विचारून आळस घालवायचे काही उपाय सांगितले. रामशर्माने योग्याला सांगितले की त्याने हे सर्व उपाय करून पाहिले आहेत, पण त्याचा काही फायदा झाला नाही. हे ऐकून मिरास होजे तेज म्हणाला, "मुला, आजपर्यंत मी समजत होतो, की मला काहीही अशक्य नाही. पण तुला

आळस घालवणे कांही मला शक्य नाही."

रामशर्मा हसतच तिथून निघून गेला. पण त्याच मित्र तिथेच थांबले. ते तेजला म्हणाले. स्वामी, आपण इतक्यातच हार मानलीत, ही गोष्ट बरा विचित्र वाटते."

तेज मंदपणे हसून म्हणाला. 'मुलाने ज्यांना आपल्या आळसाची लाज यातत असे आणि ज्यांना तो घालवायचा होता, त्यांना मी सांगितलेल्या उपायांची मदत झाली. पण रामशर्माला आपल्या आळसाची लाज नसून गर्व आहे. कविता करण्यापेक्षा आळशी म्हणून घेणेच त्याला आवडते. म्हणून माझ्या उपायांचा त्याच्यावर कांही प्रभाव पडला नाही.'

'मग त्याच्या हातून काव्य रचून घ्यायचं आमचं स्वप्न या जन्मी सत्य नाही होणार का?'

मित्र योग्याला म्हणाले. तेज म्हणाला, "छाई कवी काव्य करण्यात कधीही आळस करीत नाहीत. रामशर्माला स्वतःला कवी म्हणवून घ्यायची दुर्दैव इच्छा आहे. पण त्याच्यात काव्य करायची योग्यता नाही. म्हणून आपली ही कमतयता तो आळसा-आढलणू पहात आहे. काही मोठ्या कवींनी त्याला काव्य करण्याचा आग्रह पण केला, पण त्याने काहीही केले नाही, असे तो कसा महाकवी होणार? इथून पुढे त्याला महाकवी नका म्हणू. मरुआळशी म्हणा. आजच मी तीर्थयात्रेला जात आहे. तीन चार महिन्यांनी परत येईन."

तेजचं हे बोलणं सर्व गावभर पसरले. त्या दिवसापासून लोक रामशर्माला महाकवी न म्हणता. महाआळशी म्हणू लागले. हे ऐकून अपमानाने लाघेने, रामशर्माची मान खासी झुकली. जो एक दिवस महाकवी संबोधला जात होता त्याला महाआळशी नाव; केवढी ही विटवना!

रामशर्माला आपले महाकविच सिद्ध केलेच पाहिजे अशी प्रबळ इच्छा झाली. हातांत लेखणी घेऊन रात्रदिवस लिहीण्याच्या कामात तो तल्लीन झाला.

तीन महिने एकछत्रेने खूप परिश्रम करून त्याने महाकाव्य पूर्ण केले. राजाने त्याचा गौरव केला. आता लोकमुक्तकठाने त्याची स्तुती करून त्याला महाकवी म्हणू लागले. आता कुणीही त्याला आळशी म्हणायचं धाडस करत नव्हता.

चार महिन्यांनी तेज परत आला. रामशर्माच्या मित्रांनी घडलेली सर्व वकिलत सांगून गप्पने म्हटले.

'योगीवर, तुमच्या उपायाचा काही उपयोग झाला नाही, तो आमच्या मित्रांच्या आग्रहाने झाला.'

त्याच तेज हसत त्यांना म्हणाला,

'मित्रांनो, दड संकल्पाने सर्व साध्य होते. निश्चय आणि आग्रहाअभावी कांहीही साध्य होत नाही. माझ्या उपायांनी मनुष्यात जिद्द निर्माण होते. तुम्ही कष्ट न करता रामशर्माला महाकवी बनवले.'

तुमच्याद्वारे मी असा प्रचार केला की तो महाकवी नसून महाआळशी आहे. त्यामुळे त्याच्या स्वाध्यामाने संत पोचली. आणि राग येऊन इरेस पेदून त्याने निश्चय केला.

त्याची प्रतिभा जागृत होऊन त्याला काव्य रचण्याला स्फूर्ती मिळाली. खर पाहिलं तर माझ्या उपायानेच जगप्रत्यक्षरित्या त्याचा आळस झतवला गेला आणि एक चांगलं काव्य जन्माला आलं.

जे झाल ते चांगलंच झाला!"

नांदीरा

जून २००६

देवसेनाची कथा

अवती देशाच्या राजधानीत विष्णूचं एक प्रसिद्ध वेळळ होतं. विष्णुशर्मा त्या वेळळाचा पुतारी होता. त्याने संगीत आणि नाट्यशास्त्राचा खरोखर अभ्यास केला आणि या कलात तो पारंगत झाला. राजस्थानातील श्रीमंत लोकांची मुले या विद्या शिकण्यास त्याच्याकडे येत असत.

देवसेना ही विष्णुशर्मांची एक मुलगी होती. ती लहान असतानाच तिची आई विधन पावली. सोटी होत होता तिने गृह्य संपूर्णतः आचरुणपणे आत्मसात केल्या. लक्ष निव्या कलेचे खूप कौतुक करीत असत. तिचा नाच पहाण्यास सामान्य लोक व मोठे अधिकारी येत असत.

राजा विक्रमसेन तिची प्रसिद्धी ऐकून बहुसंख्येच्या वेषात तिचे नृत्य पहाण्यास आला. तिचे कौशल्य बघून तो थक झाला. तिचे नृत्य संपूर्णतः आणि सौंदर्याने तो मंत्रमुग्ध झाला. त्याने आपली राजधानी धर्ममाला परतल्या

बरोबर विष्णुशर्मांना निरोप पाठवला की त्यांची मुलगी देवसेना हिला राजनर्तकीचे पद बहाल केले आहे.

त्याला उत्तर म्हणून देवसेनेने राजाला एक पत्र लिहिले. त्यात तिने असे लिहिले की तिने केलेला बाहून घेतले आहे. रमिक जनता आणि पहिले यांच्यासमोर ती आपली कला स्फुट करील. राजनर्तकी बनून दरबाराचे नियम पाळणं तिला शक्य होणार नाही आणि आवडणार देखील नाही ही मोठ्ठा राज्यात स्थाळीकडे पसरली. लोक अस सुद्धा म्हणायला लागले की राजाला तिच्याशी लग्न करायचे होते, पण तिने नकार दिला.

‘देवसेना संगीत, नृत्यान प्रवीण आहे म्हणून ती कोणा महान कलाकाराशी लग्न करू इच्छित असेल,’ एका शिल्पकाराला असे वाटून त्याने एका गुळगुळीत सुंदर वगळावर देवसेनेची प्रतिमा कोरून तिचा घेऊन म्हणून पाठवून तिच्याशी लग्न

करायची इच्छा व्यक्त केली.

एका करीने तिला नायिका बनवून एक महाकाव्य रचले.

एका चित्रकाराने तिचे सुंदर चित्र काढून तिच्याशी विवाह करायची इच्छा दर्शवली.

अशा तऱ्हेने पुष्कळ लोक तिच्याशी लग्न करायला पुढे आले. हे सर्व पाहून देवसेना घाबरली. काय करावे हे तिला कळत नाही. ती तिची लखनपणापासूनची मैत्रीण राजदेवाची मुलगी सुभाषिणी हिच्या खोला घेण्यास गेली.

सुभाषिणी अतिशय विवेकी मुलगी होती. तिला भल्याबुद्ध्याची चांगली समज होती. ती देवसेनेला म्हणाली

‘तुला आमुष्पर कुपासिकाच स्थाय्य की सर्व दृष्टीने तुला आवडणाऱ्या एखाद्या तरुणाशी लग्न करायचे आहे?’

न आडखळता देवसेना तिला स्पष्टपणे म्हणाली ‘मी अशा माणसाशी लग्न करू इच्छिते जो माझ्या नृत्य, गायन किंवा रूपावर प्रेम न करता, मी देवसेना, म्हणून माझ्यावर मनःपूर्वक प्रेम करेल.’

निव्या ह्या उत्तरावर सुभाषिणी खूप झाली. ती म्हणाली ‘ठीक आहे. माझे वडील औषधोपचारशास्त्री काही जेव्हा नृत्य, त्याची मला चांगली माहिती आहे. त्यातल्या दोन तुला देते तू एक खाहीस की एका नासात तू काळी कुण दिसायला लागशील. दुसरी खाहीस की काही क्षणात पहिल्यासारखी दिसू लागशील.’

चांदोबा

पहिली चुटी तर तिने तेव्हाच खाडी. एका तऱ्हेने ती काळी कुण दिसू लागली. दुसऱ्याच दिवशी तिने शिल्पी, कवी, चित्रकार यांना निमंत्रण पाठविले. ते तिच्याशी लग्न करायला उत्सुक होते. आपल्या भाग्यावर खूष होऊन तिचे तिला भेटायला जाले. पण तिचे रूप पाहून ते चकित झाले.

‘दुर्दैवाने माझे रूप असे झाले आहे, पण आपल्या तिघांपैकी ज्याला माझ्याशी लग्न करायचे आहे, त्याने पुढे यावे.’ देवसेना म्हणाली.

तिघी निवून पळून गेले. बाह्य रूपावर मनुष्य किती भाळतं मोहात पडतं याचा प्रत्यक्ष अनुभव देवसेनेला आला. त्यावेळी देवसेनेचे वडील विष्णुशर्मा आजारी होते. आपल्या मुलीचे हे बदललेले कुरुप रूप

तुझ्यासारखाच

रामेश व कामेश हे दोघे शेजारी भेतकरी होते। गवामत रामेशला शाब्दाचा जादूगार। प्रत्येक बोलप्रयात काहीतरी वैशिष्ट्य असे, रामेशला हसवते व लोकांकबुल बाह्या मिळवावी कामेशची निव इच्छा होती। पण त्याने केव्हाही प्रयत्न केला तरी ती सफल छेन नरी

त्यासाठी गांधीजींच्या असहकार प्रमुख गांधी-वादींनी अर्धशतकं होतं। रामेश या मजूर
मजूर होता त्याबद्दल भीमराव तारखेचें नेतृत्व राहिलं। म्हणून रामेशांना काहीही सुचना द्यायच्या
असा निष्पत्ती वेल।

त्याला सहानुभूती देऊनही कामेश्वराने विचारले, 'काय ज्ञान दे? तुम्हाला देणे बंद व
रिथी पारंगिणी अनुकूल नसते तिथी गप्प बसणे हेच योग्य असते.' रामेश्वराने उत्तर दिले -
'कुणी ऐकत नाही म्हणून मला ज्ञानास का? कामेश्वराने त्याला हसवण्यासाठी -

[illegible]

47. निम्नलिखित में से दो को चुनिए और प्रत्येक के लिए एक संक्षिप्त उत्तर दें। (2 × 2 = 4)

[illegible]

- श्री रामकृष्ण

पंचकल्याणी

<p>अहो इति कथं। अथ गुरुः प्रत्यक्षं वदति। अहो नृपि इत्यस्य तत्त्वोपपत्तिरिति वदति। अहो नृपि इत्यस्य तत्त्वोपपत्तिरिति वदति। तो धोडा पंचकल्याणी भूशूना ओळखला जाई। अहो नृपि इत्यस्य तत्त्वोपपत्तिरिति वदति। व संपूर्ण अर्थाने राजेगाहें दारान व्यत्यस्य। कथ्यान इति वदति।</p>	<p>गवयनेन नृपि इत्यस्य तत्त्वोपपत्तिरिति वदति। पुनः अहो नृपि इत्यस्य तत्त्वोपपत्तिरिति वदति। नृपि इत्यस्य तत्त्वोपपत्तिरिति वदति। होता सर्व आवावराप्रकारे शोभितं वप्रसव होतं। नृपि इत्यस्य तत्त्वोपपत्तिरिति वदति। अहो नृपि इत्यस्य तत्त्वोपपत्तिरिति वदति। अहो नृपि इत्यस्य तत्त्वोपपत्तिरिति वदति।</p>
---	--

जुन्या धान्याच्या दहणा देण्यात येई तिच्या वर्षापासून त्याची दरवेरेख स्वतंत्रपणे कमी जाऊन लागली. त्याचा जो दहणापाणी देण्यात येई तो इतर सामान्य धोऱ्यासारखा नसे. एक हजार मोहोरा खर्च करून त्याच केलेल्या सैन्याच्या नाटांत त्याला दाणा दिला जाई. त्याचा तबेला सुगंधी द्रव्यांनी शिंपलेला असे त्या तबेलाच्या चारी बाजूला सुंदर पडदे लावलेले वृत्त शिवाय सोनेरी फुलाच्या कांठाची चमकदार चांदणी पाहून सर्वांना त्याचा मन लावून बसणे वाटू लागला त्याचा याणउतारा नसू करत नसे. याचा ते सारखा चिन्हा इतर राजां येथे त्यात जेवढे प्रसाद राखून त्याची निजत घेऊन कायस्थान रचले त्यांनी एक पर विहसू एका बुलावा काशी राजाकडे पाठविले त्या पत्रांत त्यांनी लिहिले होते की तुम्ही आपले राज्य आम्हाला देऊन तरी टाकावे, नाही तर युद्धात तयार रहावे लगेच काशी राजाने आपल्या सर्व भव्याची सभम बोलाविली आणि आज्ञेत्या

प्रसंगाला करी नोंड चावला. वावा सल्ला विचारला मनी म्हणाले 'महाराज! आपण स्वतः सुद्धाला जाण्याची गरज नाही आपण आपले सेनापती वीरवर्मा यास बुद्धाला पाठविले तरी पुरे! ते युद्ध जिंकून येतील त्यांना शक्य झाले नाही तर पुढे काय करावयाचे याचा विचार करता येईल'

म्हणून काशी राजाने सेनापतीला बोलाविले व तो त्याला म्हणाला -

'सेनापती! आपल्यावर सात सामंत राखे चालून आले आहेत. त्यांना जिंकणे तुम्हाला शक्य आहे का?'

राजाला उत्तरादाखल सेनापती म्हणाला -

'महाप्रभु! महाराजांचा अत्यंत प्रिय असा पंचकल्याणी घोडा आपण देऊ शकतात तर या

सातही सामंतांचाच गव्हें तर सर्व सामंत्यांचा नोक आले तरी जिंकणे अशक्य नाही

वीरवर्मा जाला पाचकल्याणी युद्ध लढावात राजाला ते ऐकून फार आनंद झाला. त्याने अत्यंत आनंदाने पंचकल्याणी घोडा देऊन आणि सेनापतीला प्रोत्साहन देऊन निरोप दिला

राजाचा निरोप घेऊन सेनापती लगच पंचकल्याणी बांडचावर बसून युद्ध करायला गागागणावर गेला

वीरवर्मा विजयामुखा किल्ल्यातून घोड्यावर बसून शत्रूवर तुरळ पडला. त्याने पहिल्या सामंताशी साहसाने युद्ध करून त्याला कैद केले. नंतर तो पुन्हा राणाणावर येऊन दुसऱ्या सामंताला आणि त्यानंतर क्रमाने पांच राजांना जिंकून त्यांना त्याने कैद केले

सहाव्या राजाशी युद्ध करीत असताना त्याच्या घोड्याला एक जबर जखम झाली आणि जखमेतून रक्त येऊ लागले.

वीरवर्माने आपल्या पंचकल्याणी घोड्याला एका दाराजवळ बांधून ठेवले आणि आपली एका घोड्यावर बसून बुद्धाला जायचा विचार करू लागला. म्हणून तो पंचकल्याणी घोड्याचे खोगीर व लगाम दोघे काढू लागला.

तेव्हा पंचकल्याणी रूपात वस्त्रलेव्या वीरवर्माने मंतापती कस्य करीत आहेत ते त्यांनी आपले डावे उघडून पाहिले

'अरे हे शूर सेनापती! तू किती भोव्या आहेस रे! मला जखम लागलेली पाहून तू दुसरा घोडा तयार करू लागलास? सातव्या शत्रुसैन्याचा व्यूह भेद करून सातव्या सामंताला

कैद करणे त्या घोड्याला शक्य तरी होईल का? तू दुसऱ्या घोड्याला घेऊन गेलारस तर आतापर्यंत मिळविलेला जय व्यर्थ होईल. तू निष्कारण शत्रूच्या हाती कैद होशील व शत्रू हातहात करून तुला ठार करील, आणि आपले दोघाचे मालक काशीराज शत्रूच्या हातात अगदी सहजी कैद होतील. त्यानच्या सामंताला जिंकणे फक्त मनाचें सग्न्य होईल, आपणही कायत्याही घोड्याला ते शक्य नाही हे तुला कसे कळत नाही? असा विचार करीत पंचकल्याणी घोडा फार दुरूबी जात

तो नेवढ्यावर थाबला नाही. त्याने वीरवर्मालाजवळ बंलावले व तो त्याला म्हणाला - 'हे वीरवर्मा! सातव्या राजाला जिंकणे हे काम माझ्याशिवाय इतर कोणत्याही घोड्याला शक्य

न्यायान्न काशीं ज्ञेयश्चा आर्जुन सर्वं गीय
व प्राप्तमरातवान् तया धौड्याचौ अनुभक्तिया
करभ्यान् भालौ धीरधर्मैश्च तावद् भारेण संयुक्ता
ज्ञात्वा राजाहो गगना राजानां आश्रयपूर्वकं न्याज्या
त्याज्या राज्यात् परतः पराविद्यमाने आले न्या
दिवसापमून्यु बोधिसत्त्वानां मन्थ्य असतोत्पया धर्म
व न्याय पद्धतीने राजाने गम्य करुन कीर्ती
तपदनं कर्त्तु

सुज्ञाने आपल्या मंत्र्यांचा सल्ला विचारता
त्यांनी पण राज्याच्या राखणीबाबत कट्टरपणे
जिंमता आहे त्याचा गज्याबाबत करून नाकत
मनमजे प्रवाच्या धर्त्याबाबती मना विक्ती राखणा

न १३१८

ଜୁନ ୧୯୮୬

सुमधर्मींमंत्रमडली जमा झाली त्याची तपासणे
अभिगदून येजे व कौसल्या मातेला ती आनंदची
वातमी जाऊन सांगितली ज्याने ती सुवर्णा
सांगितली त्याला कौमल्या मातेने गळ्यामला
मोत्याचा हार धाडून दिला.

सम वाङ्मयाचा निराप धेऊन कीसल्या
चाडान्या

राम लक्ष्मणाला म्हणाला - "मी राजा झालां तरी राज्याचा सर्व भार तुझ्यावरच टाकणार आहे. पूर्ववशातल्या अशी सर्व गोष्टी मला आवडल्या

पण मोलचालाच राज्याभिषेक करतात हे मात्र मला नाही आवडते."

सीतारामांनी दोघी मातांना नमस्कार केला व दोघे आपल्या म्हालांत गेली.

वशिष्ठमुनि रामाच्या महालांत आले. त्यांनी त्या दिवशी रामाकडून सर्व देवांची पूजा करविली आणि त्या दिवशी फक्त कलाहात करपथास सांगितले.

रामाला आशीर्वाद देऊन ते घरी जात असता राजधानीत त्यांना सर्वत्र लोकांची गर्दी दिसली. लोक पताका व तोरणे बांधण्यात गर्क होते.

त्या दिवशी रात्री वडिलांच्या व गुरु वशिष्ठ यांच्या आज्ञेप्रमाणे सीतारामांनी नारायणाच्या देवळांत जाऊन पूजा केली व उपवास केला.

पहाटे नौबत वाजू लागली. सनईचा गोड

आवाज ऐकून राम व सीता उठले. स्नान संध्यादि आटोपून राम सीतेसह पुण्याहवाचनाला बसला. मंगलवाचे वाजू लागली. सारे भग्न आनंदांत मग्न होऊन गेले.

उजाडतांच अयोध्येच्या नागरिकांनी आपल्या घरसमोर मांडव उभे केले. केळ्याचे खांब बावून आंब्याच्या पानांची तोरणे बांधली. बायकांनी अंगात सडा घालून सुंदर रांगोळ्या काढल्या. मुलें नवीन वस्त्रे घालून आपल्या वडिलांबरोबर राज्याभिषेक उत्सव पाहण्याची तयारी करू लागली.

परंतु देवाला हा सर्व आनंद पाहवला नाही. ज्यावेळी सर्व अयोध्या नगरी राज्याभिषेकाच्या तयारीत निमग्न होती त्याच वेळी कैकेयीच्या महालांत दुसऱ्याच एका नाटकाची तयारी चालू होती.

कैकेयीकडे मथरा नांवाची एक कुबडी दासी होती. ती कैकेयीच्या महालांत पोचली तेव्हा ती पलंगावर घोरत पडलेली होती. मथरेने महालाच्या सजात उभी राहून अधोप्येत राज्याभिषेकाची चालू असलेली तयारी पाहिली. प्रथम तिचा ते सर्व कळले नाही. तिने एका दासीला विचारले तेव्हा ती हसून म्हणाली - "अग बाई! तुला माहीत नाही का? अग, रामाचा राज्याभिषेक नाही का उर्या?"

"केव्हा, सकाळी?" मथरेने विचारले.

"उजाडताच!" दासी म्हणाली आणि निघून गेली.

उजाडताच! आणि रामाचा राज्याभिषेक? मथरेला ती शुभ समाचार अशुभ वाटला. ठरला केव्हा समाधि? मला किंवा मातकिणीक मांडीच बालमी नाही कशी? ती आपल्या मालकिणीच्या खोलीत गेली व तिला हलवून जागे केले - "बाई-साहेब उठा! तुमच्या घराला अग लागली आहे आणि तरी तुम्ही गाढ झोपलांत कशा काय?"

कैकेयी घाबरून उठून बसली आणि विचारू लागली -

"आग? कुठे आहे?"

"कुठे आहे? जरा बाहेर येऊन पहा तरी! राजधानीभर मंगलवाद्ये वाजत आहेत आणि तुम्हाला कांही वार्ताच नाही? आश्चर्य आहे!" मथरा म्हणाली.

"तुझे डोकेंबिके तर नाही फिरले? झाले आहे तरी काय तुला?" कैकेयीने विचारले.

"माझे डोके नाही, तुमचे श्राव्य फिरले आहे तुमच्या विल्ड! म्हणे, महाराजांची बाबकी तणी! कळले सारे!" मथरा म्हणाली.

"अग पण, बोलशील तरी, सांग वरं मला काय झाले ते!" कैकेयीने विचारले.

"उशा महाराजांनी रामाचा राज्याभिषेक करावयाचा ठरविला आहे. पण मला काय त्याचे? तुमचे अस्मिष्ठ पहावत नाही म्हणून आले झाले." मथरा म्हणाली.

"रामाचा राज्याभिषेक! जरेच का मथरा? माग काय वाटेस ते मागून घे! ही माझी मोत्याची माल प्रथम घे आणि वर काय पाहिजे ते माग."

कैकेयी म्हणाली मंथरेला कैकेयीचा हा भोळसर-पण बिलकुल आवडला नाही.

ती कैकेयीला रागाने म्हणाली - "माझे डोकें फिरले आहे का, विचारलेत तुम्ही? पण मला दुसऱ्याच दिशेने आहे, अहो, आतां मी काय सांगूं? तुमच्या घराबा आण लावण्यासाठी तुमच्या सक्तीने एवढे मोठे कारस्थान केलें आणि तुम्हाला त्याने कांहीच वाटत नाही. त्या पडराणीसाहेब उद्यां राजमाता झाल्या की भरताला व तुम्हाला बबीबास, आणि आयुष्यभर दास्य भोगावें लागेल."

मंथरेने पाहिलें की तिचा मूळमंत्र मर्मी पडला आहे ती पुढे म्हणाली - "तुम्ही मला हा कंठहा श्रावला तयार झाला आहात! मी तो धेईन, पण आतां नाही, मला राजा झाला तरच.

अहो! आतां मी काय सांगूं? तुम्हाला स्वतःलाच हे नको का कळायला? नाहीतर दुःखाच्या वेळी तुम्हाला आनंद नसता वाटला. आतां तुमच्याबद्दल मीच रडते, महाराजांचे आपल्यावर एवढे प्रेम आहे, तर भरताला सोडून

रामाला त्यांनी राज्य कां दिलें? त्यांच्या मनांतले काळोखें तुम्हाला नाही कळणार.

राम राजा झाला की भरताला अयोध्येत पाऊल तरी धाकूं देईल का? तुमच्या सक्तीने खूप मोठा डाव टाकला आहे."

कैकेयीच्या मनांत सबतीमत्सर उत्पन्न करण्यासाठी ती आणखी पुढे म्हणाली - "तुम्ही महाराजांच्या प्रेमाची परीक्षाच कां नाही घेत? रागा की शत तुमचा मुलगा नाही का? भरताला राज्य वा, भरताला राज्य व रामाला वनवास द्यायला सांगा! सबतीकडून मूळ व्याजासहित सर्व बसूल करून घ्या, भरत राजा झाला की तुम्ही राजमाता! पण जर का राम राजा झाला तर, नको बाई, तो विचारच करू नको!"

मंथरेने दुधांत विष कालवले, कैकेयीच्या कपालाला आळावा पडूं लागल्या, ती मंथरेला म्हणाली - "भरतच राजा होणार! पहाते राम कसा राजा होतो! तें, त्याला वनवास भोगावा लागेल, पण हे होणार तरी कसे?"

(पुढील गोष्ट पुढील अंकी)

राजकुमारी लवंगलता

पूर्वेच्या महाराष्ट्रांत सुवर्णद्वीप नांवाचें एक बेट होतें. त्याचा राजा धीमन ह्याला एक मुलगी होती. तिचे नांव लवंगलता ती सुंदर तर होतीच, पण नृत्य, संगीत, चित्रकला, व इतर विद्यांमध्ये पण फारसंत होती. जेव्हां ती लक्षाच्या बयाची झाली तेव्हां धीमन राजाला तिच्या लग्नावद्दल काळजी वाटूं लागली.

राजा धीमनने तिच्या स्वयंवराची तयारी केली. अनेक देशांतले राजकुमार व राजे त्या स्वयंवरासाठी आले, पण लवंगलतेला त्यांच्यापैकी कुणीही पसंत पडला नाही. धीमनराजाने लिला आश्चर्याने विचारले, "इतक्या राजे-राजकुमारांपैकी तुला एकही पसंत पडला नाही, हे कसं काय? तुझ्या मनांत काय आहे ते तरी मला स्पष्टपणे सांग."

तेव्हां लाजतलाजत राजकुमारीने सांगितले, "मी ऐकलंय की रत्नदीप बेटाचा राजा शशांक वेखणा, धाडसी व बुद्धिमान आहे. माझ्या मैत्रिणी

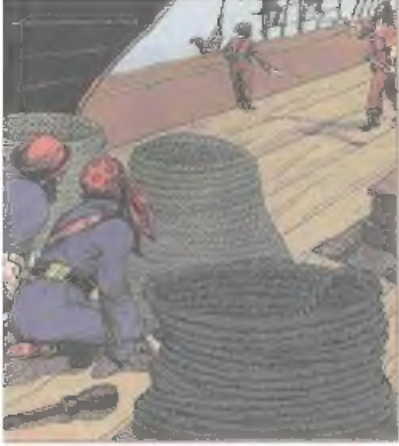
म्हणतात की तोंच माझ्यासाठी योग्य आहे!"

"हे मला जगोवर तरी सांगावचं." असं म्हणून राजाने मंत्र्याबरोबर विद्या विनिसय केला. सुवर्णद्वीपाहून रत्नदीप बेटाह्या जाण्यासाठी समुद्रमार्गाने तीन महिने लागत असत.

मंत्र्याने सल्ला दिला, "या विवाहाच्या प्रस्तावाबद्दल शशांकचा विचार जाणून घ्यायला हवा. त्यासाठी आपण एक दूताबरोबर राजकुमारीचे चित्र व संदेश नेणारे कश्चित पाठवूं या म्हणजे शशांकचा विचार आपल्याला लवकर समजेल."

मंत्र्याच्या कल्पनेनुसार धीमनराजाकडून एक दूत रजराण्यासहित रत्नदीपला जायला निघाला. तो गेल्यानेतर शंभर दिवसांनंतर कनुर माहितीसह परत आले, राजा शशांक त्याच्या कारभारात गुंतलेला होता, म्हणून त्याला सुवर्णद्वीपला यायला सवड नव्हती. पण जर लवंगलता, रत्नदीपला गाळे शकली असती, तर दोघ्य निर्णय घेता आला असता, विवाहापूर्वी बध्ना बराच्या घरी

घाहणे हे रीतिरिवाजाविरुद्ध होते खरे, पण धीमनराजा तो नियम मोडण्यासाठी तयार झाला, त्याने एका मोठ्या नावेत अमूल्य भेटी भरल्या आणि राजकन्या लवंगलतेच्याबरोबर आपल्या पुरोहितालाही रत्नदीपला धाडले.

रत्नदीपच्याजवळ नेव्हा ही नाव येत होती, तेव्हा एका रात्री त्या नावेला बोन्ही बाजूनी समुद्रावरच्या चोरांनी घेरले. सुवर्णदीपच्या पुरोहिताने त्यांच्याशी मोठ्या दैयर्ग्याने सामना दिला, पण त्याचा काही फायदा झाला नाही. त्या चौांनी या नावेवर प्रवेश मिळवला.

लवंगलतेला धोक्याची स्वच्छ कल्पना आलेली होती. म्हणून तिने सगळ्या अंगावर नावेवरचा काळो रंग फासला. त्याच परिणाम पंधरा दिवस टिकणारा होता. तिने आपले लांबसडक केश कापून टाकले, आणि नाविकांचे

कपडे धाडले. नंतर राजपुरोहिताबरोबर तीदेखील दारखंडांच्या ढीगाच्यामागे लपली.

त्या सागरी चान्च्यांनी नावेतले सर्व सज्जमान सुमान चुटवले, आणि नाव सोडून जाण्यापूर्वी त्यांनी नावेच्या तळाच्या भागात एक भोक पाडले. नंतर ते त्यांच्यानावेवर चढून पळून गेले. ही नावमात्र समुद्रांत बुडाली.

त्या नावेवर एक लहानशी होडी होती. नावेकरचे सारे लोक मरण पावले, परंतु दोघे नाविक बेशुद्ध होते, तरी जिवंत होते. ते श्रद्धीवर आल्पावर लवंगलता आणि राजपुरोहिताबरोबर त्यांनी त्या होडीतून तीन दिवस प्रवास केला, आणि ते रत्नदीपला पोचले.

लवंगलता आणि पुरोहित त्या दोघा नाविकांबरोबर राजधानीत पोचले. रस्त्यातच त्यांना राजाची धोबीण भेटली. त्यांची सारी हकीकत ऐकल्यानंतर धोबीणीने त्यांना त्यांचे काम पुरे होईपर्यंत तिच्या घरी येऊन राहाण्याचे निमंत्रण दिले. लवंगलताने त्या निमंत्रणाचा स्वीकार केला.

त्या दिवशी राजपुरोहित रत्नदीपच्या शशांक राजाला भेटला आणि लवंगलता तिथे पोचली असल्याची माहिती त्याने दिली. शशांकने एक पालखी पाठवून तिला महालंत बोलावून घेतले. धोबीणीने तिच्याजवळचे उत्तम कपडे शजकुमारीला दिले. ती वस्त्रे नेसून लवंगलता शशांकाच्या भेटायला गेली. पण तिला बघून शशांक मात्र निराश झाला. राजवंशात इतकी काळीकुड कन्या उरलेल यावर त्याचा विश्वास बसला. यांत

काहीतरी विश्वासघात आहे, असे वाटून शशांकने तिला परत पाठवले.

धोबीणीने राजकुमारीला धीर दिला. धोबीणीच्या ओळखीची एक माळीण हेतरी, केस लवकर बाढण्यासाठी त्या माळीणीजवळ एक औषध होते. पंधरा दिवसानंतर लवंगलतेचा काळो रंग सफ उतरला व तिचे केसदेखील वाढवला लागले.

राजमहालालाठी हार, गजो तयार करणारी फुलवाली सुरमा, हिने पंधरा दिवसांतच लवंगलतेला पूर्वीसारखी देखणी बनवले. पण अला तिला शशांकराजाकडे कशी पाठवायची?

त्यासाठी लवंगलतेला एक युक्ती सुचली. तिलाही तऱ्हेतऱ्हेचे द्वार, पाळा गुंफण्याची कला ठाऊक होती. तिने शशांकराजासाठी एका खास प्रकारची माला तयार केली आणि सुरमाच्यामार्फत ती राजाकडे पाठवली. ती सुखे माळ पाहून शशांकला आश्चर्य वाटले. त्याने सुरमाला विचारले, "आज-पर्यंत इतकी सुंदर माळ तू कधीच गुंफली नव्हतीस."

"महाराजा ही माळ मी नाही गुंफली, ती एका तरुणीने खास करून आपल्यासाठीच गुंफलेली आहे. ती आपणच धारण करावी." सुरमाने उत्तर दिले. "ही माळ बनवणाऱ्या त्या तरुणीला तू माझ्याकडे पाठवशील का? ही माळ कशी काय गुंफली जाते ते मला बघायचे आहे." राजाने आपली उत्सुकता प्रकट केली.

"महाराजा! आपण चकित व्हाल. ती तरुणी एका धाळीतली फुले घेऊन आपले नाव उच्चारते. चांदोबा

आणि त्या फुलांवर फुंकर घालते. नंतर ती फुले एका भांड्यात घालून त्यांतून त्यांची माळ बाहेर काढते. अशा प्रकारे बनवेली माळ फक्त आपल्या-साठीच असते." सुरमाने सांगितले.

"ही तर अजब गोष्ट आहे. त्या युवतीला मला एकदा भेटले पाहिजे. एक दिवस तिला घेऊन येशील का?" राजाने विचारले.

सुरमा घरी परत गेली आणि लवंगलतेला म्हणाली, "राजकुमारी, माझी चाल बघावली शाही बरं का?" त्यानंतर लवंगलताने चमेलीची फुले भागवली, त्यांतली निम्मी फुले घेऊन एक मोठी माळ गुंफली. उरलेली फुले तिने एका धाळीत ठेवली. त्यानंतर माळेची गुंडाळी तिने लाव्या हातावर घेतली व त्यावर फुलांची धाळी ठेवली. एका धाळीखानची माळ काही बिरात नव्हती. पालखीतून राजमहालात जाताना नेसलेली वस्त्रेच

तिने पुन्हा नेंसलेली होती. राजकुमारी मल्लालाकडे जायला निघाली.

शशांकने तिच्याकडे पाहिले आणि पहिल्याच नेजरमेंटात त्याला ती आवडली. लवंगलतनेवेढील त्याच्याशी राजदरबारी घाटांत प्रश्नोत्तरे केली.

"तू माळा कशा गुफतेस, ते आम्हाला दाखव ना!" शशांकने विचारले.

"माळाचे प्रकार गुफ्याची शक्ती भाड्यांत नाही. भाड्या हातून परमेश्वरच माळा गुप्तून घेवो, ज्या व्यक्तीवर माझे मन जडले आहे, अशा व्यक्तीच्या मागणीनुसार भाड्या हातून माळ बनवी जाते." लवंगलताने नम्रपणे उत्तर दिले.

"भाड्यासाठी एखादी माळ तुला तयार करता येणार नाही का?" शशांकच्या मंत्र्याने विचारले.

"क्षमा करावी. मला तेजमाणार नाही. परमेश्वराला माझे मन ठाऊक आहे. ज्या व्यक्तीवर माझा जीव जडला आहे, त्या व्यक्तीसाठीच केवळ माझा हातून परमेश्वर माळा बनवतो." लवंगलताने सांगितले.

"म्हणजे भाड्यावर तुझे मनःपूर्वक प्रेम आहे की काय?" शशांकने विचारले.

"ती परमेश्वराची इच्छा आहे. तिथे चूक करी असेल?" लवंगलताने विचारले.

"तर मग ती परमेश्वराचीच इच्छा आहे हे तू सिद्ध करून दाखव." शशांक म्हणाला.

तेव्हा लवंगलताने आपल्या डाव्या हातातली फुलांची थाळी शशांकाला दाखवली.

त्यांत चमेचीची सुटी फुले भरलेली होती. लवंगलताने शशांकाला सांगून एक मोठे चांदीचे पात्र मगवले. त्या पात्रांत तिने धाळीतली फुले ओतली. य त्याच्या नकळत ती माळदेखीत त्या पात्रांत घाडली.

त्यानंतर त्या फुलांबरोबर असलेली माळ बिस्कु लागली. लवंगलताने ती माळ शशांकच्या गळ्यांत घातली. शशांक मनांतल्या मनांत म्हणाला, "ही तरुणी चित्रापेक्षा जास्त सुंदर दिसते आहे." आणि त्याने लघुपणे विचारले. "माता या जलेल्या सुट्या फुलांचे काय करायचं?"

"महाराज! आर्यण थोडा वेळ थांबावं म्हणजे मी ह्या फुलांची माळ गुफते." सुरमा म्हणाली.

सुरमाने माळ गुफली आणि ती माळ शशांकने लवंगलताच्या गळ्यांत घातली.

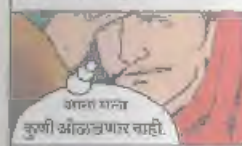

चित्र: गांधी अय्या

अजिंक्य गरुड

राज्याभिषेकाच्यावेळी गदबड निर्माण करणाऱ्या आदिवातींची योजना जाणून घेण्यास आदित्य उल्लूक आहे. फुडू रामसिंहाला तो आदिवातींच्या परतीस भावतो. एक आदिवाती शोषण शास्त्रगत्ता माहिती देते की राजप्रहारांतल्या गुणा व्यक्तींना वंचितान केलेले आहे.

आदित्य सगरी वडले वेताली आणि कपड्यांकरचे गंध पुसतो.

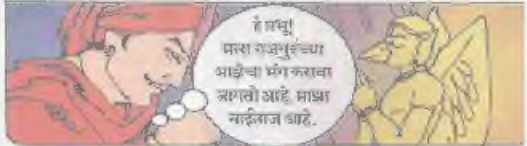

आदित्य मज्जासमोच्या प्रगणायते चानत जातो

आदित्य वेगाने आदिवाती वस्तीत पोचले. निवेत्याने रामसिंहाना माहिती काढण्यासाठी घाडले आहे.

गरुडाच्या प्रतिमेसमोर तो प्रार्थना करतो. त्या प्रतिमेजवळ डेबलेल्या पंखाची तो आगळ्या पेट्टे-जवळ सार्श करतो.

शमणात अगदी तयार ठेवलेल्या थोड्यावर तो स्वार होतो. आपल्या खास कंगड्यांमार्फत त्या आतापर्यंत पोचली येथी.

